

Karolina Kmieciak-Jusięga

**Profilaktyka społeczna
w pedagogicznych przestrzeniach
środowiska lokalnego**

**Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie**

Kraków 2022

Spis treści

Wstęp	11
-------------	----

CZĘŚĆ I

1. Profilaktyka społeczna w perspektywie interdyscyplinarnej	19
1.1. Społeczno-kulturowe tło myśli profilaktycznej	19
1.2. Profilaktyka społeczna w subdyscyplinach pedagogicznych ...	30
1.2.1. Profilaktyka społeczna jako istotny element pedagogiki społecznej	33
1.2.2. Profilaktyka społeczna a filozofia wychowania	37
1.2.3. Resocjalizacyjne związki i źródła profilaktyki społecznej	40
1.3. Profilaktyka społeczna a antropologia	45
1.4. Profilaktyka społeczna a psychologia	47
1.5. Profilaktyka społeczna a promocja zdrowia	49
1.6. Prawny kontekst profilaktyki społecznej	50
2. Kluczowe zależności i komponenty profilaktyki społecznej	54
2.1. Aksjologiczny wymiar profilaktyki społecznej	56
2.2. Podstawy teleologii profilaktyki społecznej	59
2.3. Wychowanie i socjalizacja w profilaktyce społecznej	62
2.4. Znaczenie dydaktyki w profilaktyce społecznej	66
2.5. Definiowanie profilaktyki społecznej	70
2.6. Czynniki chroniące i czynniki ryzyka w ujęciu profilaktycznym	73
2.7. Zachowania ryzykowne w profilaktyce społecznej	76

3. Środowiskowy wymiar profilaktyki społecznej. Teoretyczne inspiracje	81
3.1. Tożsamość miejsca w małej ojczyźnie	82
3.2. Społeczność lokalna w świetle koncepcji psychologii pozytywnej	86
3.3. Teorie ekologiczne	87
3.4. Zagadnienie kontroli społecznej w profilaktyce	89
4. Konceptualizacja badań własnych	93
4.1. Partycypacja – pragmatyzm – interpretatywizm. Wybór paradygmatu i strategii badawczej	93
4.1.1. Paradygmat interpretacyjny i pragmatyczny	95
4.1.2. Jakościowa strategia badawcza	98
4.2. Badania w środowisku lokalnym w kontekście granic i zagadnień etycznych	102
4.3. Etapy i organizacja badań	108
4.3.1. Wybór środowiska lokalnego	109
4.3.2. Cele badawcze	110
4.3.3. Przedmiot badań	111
4.3.4. Ustalanie problematyki badawczej	112
4.3.5. Realizacja badań	114
4.4. Między monografią środowiskową, etnografią a badaniem w działaniu. Argumenty za i przeciw wybranym metodom ..	115
4.4.1. Monografia środowiskowa	117
4.4.2. Etnografia	118
4.4.3. Badanie w działaniu	119
4.5. Badanie poprzez uczestnictwo i zaangażowanie: BUZ	121
4.6. Podejście triangulacyjne	123
4.7. Gromadzenie i opracowywanie materiału badawczego. Techniki i narzędzia badawcze BUZ	124
4.7.1. Obserwacja uczestnicząca	124
4.7.2. Analiza dokumentacji	126
4.7.3. Wywiad ekspercki, swobodny i rozmowa	131
4.8. Hermeneutyczna metoda opracowania danych	136

CZĘŚĆ II

5. Gmina wiejska jako teren profilaktycznych badań jakościowych ..	139
5.1. Transformacje wiejskiego środowiska lokalnego	140
5.2. Gmina Zielonki. (Nie)reprezentatywność badanego środowiska lokalnego	144
5.3. Przestrzenie profilaktyczne w badanym środowisku	148
5.3.1. Szkoły	151
5.3.2. Centrum Kultury, Promocji i Rekreacji	154
5.3.3. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	157
5.3.4. Urząd Gminy	158
5.3.5. Wspólnoty i organizacje pozarządowe	159
6. Aktorzy procesu współdziałania w profilaktycznych przestrzeniach środowiska lokalnego	161
6.1. Człowiek. Personalizacja i indywidualizacja przestrzeni pedagogicznych	163
6.2. Rodzina. Specyfika i problemy w kontekście realizowanych działań profilaktycznych	170
6.3. Szkoła środowiskowa w świetle współdziałania profilaktycznego	182
6.3.1. Działania profilaktyczne w zieloneckich szkołach	187
6.3.2. Współpraca szkół ze środowiskiem lokalnym	194
6.3.3. Cele i zadania w szkolnych programach wychowawczo- profilaktycznych	196
6.3.4. Ewaluacja w szkolnych programach wychowawczo- profilaktycznych	197
6.4. Zadania i działania pełnomocnika wójta ds. profilaktyki jako koordynatora działań gminnych	199
7. Specyficzne działania profilaktyczne w badanym środowisku lokalnym	206
7.1. Szkolny Klub Wolontariatu „Pomagamy” z Korzkwi jako praktyka profilaktyczna	207
7.2. Działalność edukacyjno-profilaktyczna Młodzieżowego Zespołu Wokalno-Instrumentalnego Fermata	214

7.3. Autorskie programy profilaktyczne w gminie: „Archezja”, Bądźmy Poszukiwaczami Autorytetu, CUDER, czyli profilaktyczne ABC w Zielonkach	223
7.3.1. „Archezja”	225
7.3.2. Bądźmy Poszukiwaczami Autorytetu	226
7.3.3. CUDER	229
7.4. Diagnoza i ewaluacja działań profilaktycznych jako przejawy współpracy w środowisku lokalnym	233
7.5. Potrzeby i rozwiązania w zakresie współpracy na poziomie działań profilaktycznych w środowisku lokalnym	244
7.5.1. Potrzeba współdziałania	244
7.5.2. Potrzeba zrozumienia i komunikowania się	245
7.5.3. Potrzeba budowania społeczeństwa obywatelskiego ...	245
7.5.4. Potrzeby związane z formalnościami	247
7.5.5. Potrzeby i rozwiązania finansowe	248
8. Profilaktyka kompleksowa w środowisku lokalnym jako konkluzja badań własnych	251
8.1. Nowe spojrzenie na obszary profilaktyki społecznej	252
8.1.1. Profilaktyka defensywna i kreatywna	253
8.1.2. Profilaktyka pozytywna i negatywna	255
8.1.3. Profilaktyka specjalistyczna i kompleksowa	256
8.1.4. Profilaktyka medyczna i społeczna	259
8.1.5. Profilaktyka uniwersalna, selektywna i wskazująca ...	261
8.2. Profilaktyka oparta na wartościach	264
8.3. Strategie profilaktyczne w środowisku lokalnym	268
8.3.1. Strategia mistrza	274
8.3.2. Strategia edukacji rodziców	278
8.3.3. Strategia współpracy środowiskowej	283
8.3.4. Strategia potencjałów	285
8.3.5. Modele działań profilaktycznych wynikające z przyjętych strategii	288
8.3.6. Model RPR: Równowaga – Połączenie – Relacja	291
8.4. Wspólnota, współdziałanie, relacja jako imperatywy profilaktyczne	293
8.4.1. Wspólnota	296
8.4.2. Współdziałanie	300
8.4.3. Relacje	300

8.5. Spotkanie człowieka kluczowym elementem w Modelu Profilaktyki Kompleksowej w Środowisku Lokalnym	301
Podsumowanie badań i refleksje domykające	307
Bibliografia	311
Aneks	333
Indeks osobowy	339
Summary: Social Prevention in the Pedagogical Spaces of the Local Environment	345

Wstęp

Od czasu, gdy w 2002 roku ukazała się zbiorcza publikacja pt. *Profilaktyka w środowisku lokalnym* (2002), wiele się zmieniło (*Profilaktyka...*, 2002). Czytając poszczególne rozdziały poświęcone głównie zapobieganiu uzależnieniom od alkoholu i narkotyków, można odnieść wrażenie, że żyjemy w zupełnie innej rzeczywistości. Przybyło nowych, nieznanych dwie dekady temu zachowań ryzykownych. Od tego czasu młodzi ludzie najpierw zachłysłeni się wirtualną rzeczywistością internetu, po czym sieć stała się ich światem, drugim domem, szkołą, oddziałując niemal na wszystkie sfery życia¹. Społeczeństwo realnie jest globalne, a ludzie myślą w zupełnie innych niż kiedyś kategoriach. Kolejna (po)nowoczesność przełomu XX i XXI wieku ewoluowała w następną płynno-wirtualną postrzeczliwość.

Mechanizmy społeczne, w jakich rodziło się myślenie profilaktyczne kilkadziesiąt lat temu, wydają się dziś zupełnie inne, przepojone wirtualnym konformizmem i z drugiej strony większą skłonnością grup społecznych do samostanowienia. Czy zmieniło się podejście do zapobiegania problemom społecznym? Bo skoro z roku na rok przybywa nowych, to teoretycznie powinny i w procesie zapobiegania zachodzić zmiany. Na czym one polegają? Czy zachodzą tylko w głowach uczonych, w teorii, czy przede wszystkim w praktyce? Jak dziś możemy definiować profilaktykę, na czym ona polega i jak się ją realizuje w społecznościach lokalnych? Czy zalecenia, instrukcje i uwagi dotyczące lokalnych strategii profilaktycznych, czynione z psychosocjologicznego i prawnego punktu widzenia autorów, są nadal aktualne? Czy władze samorządowe, szkoły i inne instytucje lokalne, które niegdyś oceniano jako mało zainteresowane profilaktyką, zmieniły swoją optykę? Czy strategie rozwiązywania problemów społecznych w małych środowiskach stanowią podstawy do skutecznych działań i są spójne ze szkolnymi systemami zapobiegawczymi? Jak to wygląda w małej społeczności? Jaka profilaktyka w najbliższym człowiekowi środowisku życia może mieć

¹ Raport *Etat w sieci*, 2021, <https://rodzice.co/raport-etat-w-sieci-2020/> (dostęp: 20.02.2021).

znaczenie? Gdzie ją możemy zobaczyć, to znaczy: na podstawie jakich kryteriów możemy ją zidentyfikować?

Na niektóre z powyższych pytań odpowiadam w tej książce, mając na uwadze, że większość z nich wymaga wieloletnich i wielopoziomowych badań na dużej grupie społecznej oraz nowego podejścia badawczego, które zminimalizowałoby dystraktory uniemożliwiające zebranie prawdziwych informacji od realizatorów i odbiorców działań zapobiegawczych.

Od niemal 20 lat brakowało na polskim rynku książki, w której poruszane byłyby przede wszystkim zagadnienia dotyczące skutecznych działań profilaktycznych realizowanych w realnych warunkach środowiska lokalnego. Działań oryginalnych, rodzimych, twórczych, nie kopiowanych z innych krajów, nie dostosowywanych do naszych warunków, tylko w naszych warunkach tworzonych – nie umniejszając znaczenia zagranicznych projektów.

Brakowało publikacji, z której mogłabym się dowiedzieć, jak realizowane są działania profilaktyczne w przestrzeni małego wiejskiego środowiska, bo takich w Polsce jest najwięcej. W 1533 gminach wiejskich mamy ponad 43 tysiące sołectw, w których żyją i rozwijają się młodzi ludzie dokładnie tak jak w miastach. Ponad połowa naszego społeczeństwa to mieszkańcy wsi i małych miasteczek. Pytanie, jak ludzie w wiejskiej i małomiasteczkowej rzeczywistości ze sobą współpracują, jak działają w obszarze edukacji i profilaktyki, jakie programy zapobiegawcze są tworzone w lokalnej przestrzeni. Kto w gminie odpowiada za działania profilaktyczne, jakie ma obowiązki, zadania, jak współpracuje ze szkołami i innymi lokalnymi instytucjami. Zadając sobie te pytania, podjęłam próbę opracowania niniejszej publikacji, której celem jest z jednej strony próba autorskiego uporządkowania wybranych obszarów profilaktyki, a drugiej zaś: zagłębienie się w lokalne przestrzenie działań profilaktycznych.

Moim celem było również syntetyczne zebranie najważniejszych zagadnień dotyczących profilaktyki społecznej, która na dobre zaistniała w polskiej przestrzeni pedagogicznej i prawnej na przełomie XX i XXI wieku. Odkąd w 2002 roku każda szkoła w Polsce ma obowiązek realizowania zadań profilaktycznych², odtąd możemy mówić, że profilaktyka jest zintegrowaną częścią polskiej edukacji i polskiego prawa.

² Obowiązek realizacji szkolnego programu profilaktyki został wprowadzony na podstawie rozporządzenia MENiS z dnia 31 stycznia 2002 roku (Dz.U. z 2002 roku nr 10, poz. 96).

Trzecim ważnym celem było scharakteryzowanie działań profilaktycznych na przykładzie konkretnego, małego środowiska lokalnego, które jest realne, żywe, dynamicznie się rozwijające, różnorodne, w którym badacz funkcjonuje jako aktywny pracownik i realizator działań profilaktycznych.

Niniejsza publikacja jest zakreśleniem pewnego rozdziału w mojej pracy badawczej i subiektywnym odzwierciedleniem mojego dwudziestoletniego przyglądania się profilaktyce oraz zaangażowania w nią. To książka osobista, ponieważ wiąże się z miejscem, które świadomie wybrałam. Dla siebie i swoich bliskich. Miejsce, które mnie fascynuje, cieszy, w którym dobrze funkcjonuję i które nadal chcę poznawać. To miejsce i ludzie tu żyjący zmobilizowali mnie do podjęcia badań nad szeroko rozumianymi działaniami profilaktycznymi oraz do spojrzenia na profilaktykę w perspektywie środowiskowej.

Profilaktykę społeczną definiuję jako interdyscyplinarną dziedzinę wiedzy o zapobieganiu zachowaniom ryzykownym i zagrożeniom społecznym, z naciskiem na specyfikę uprzedzającą, prognozującą i wzmacniającą potencjały, wychodzącą naprzeciw rozwijającym się młodym ludziom, którzy potrzebują umocnienia w relacjach, wartościach i bezpieczeństwie swojej małej ojczyzny. Z drugiej strony, profilaktyka to praktyczna działalność, mająca na celu diagnozowanie, porządkowanie czynników chroniących i czynników ryzyka, zachowań ryzykownych oraz podejmowanie takich działań, by te zachowania nie nastąpiły albo były minimalizowane i likwidowane.

* * *

Książka składa się z dwu części, w których ujęłam najważniejsze z mojej perspektywy aspekty profilaktyki społecznej w ujęciu pedagogicznym oraz pokazałam profilaktykę w konkretnym środowisku lokalnym – jako jego mieszkanka i równoległe badaczka jakościowa. Część pierwsza zawiera cztery rozdziały, stanowiące podstawę teoretyczno-metodologiczną moich badań. W drugiej zaś, złożonej również z czterech rozdziałów, analizuję i interpretuję zebrany materiał badawczy oraz dokonuję systemowej konkluzji procesu badawczego.

Pierwszy rozdział rozpocynam prezentacją społeczno-kulturowego tła poprzedzającego pojawienie się myślenia profilaktycznego. Fakty i obrazy, jakie subiektywnie dobrałam, by tło posiadało jak najwięcej odcieni, związane są z procesem pojawiania się w ogólnosięciowym obiegu medialnym zachowań ryzykownych, uzależnień, przemocy. Zwróciłam uwagę

na czas rewolucji kulturowej połowy XX wieku, w którym dokonało się przewartościowanie dobra i zła, piękna i brzydoty, prawdy i kłamstwa. Nie nawiązywałam już do zmian społeczno-kulturowych, jakie miały miejsce od początku lat 90. XX wieku w Polsce, ponieważ wynikały one z poprzednich rewolucji, zmian politycznych i są opisane w publikacji pod redakcją Grażyny Świątkiewicz *Profilaktyka środowiska lokalnym* (2002). Zliberalizowane zwyczaje, zachłyśnięcie się konsumpcjonizmem, wszechobecną reklamą alkoholu, papierosów, leków, wprowadzenie na nielegalny rynek używek (głównie narkotyków), do których wcześniej mieli dostęp nieliczni, zwiększyło tylko potrzebę zainteresowania się przez gremia naukowe i pomocowe profilaktyką. Identyfikowane do dziś stare i nowe zachowania ryzykowne, którym profilaktyka ma przeciwdziałać, mnożą się w tempie geometrycznym, ale też ulegają przeobrażeniom: jedne wydają się zanikać, inne się nasilają.

Następnie umiejscawiam profilaktykę w subdyscyplinach pedagogicznych, pokazując relacje i punkty stykowe profilaktyki z: pedagogiką społeczną (w kontekście oddziaływań środowiska lokalnego, szkoły środowiskowej), filozofią wychowania (w sferze norm i wartości), resocjalizacją (przede wszystkim w wymiarze interwencji). W skrócie wskazuję też na zależności między profilaktyką a antropologią, psychologią i promocją zdrowia.

W drugim rozdziale omawiam najważniejsze komponenty, a jednocześnie przedmioty badań profilaktyki, czyli jej podstawy aksjologiczne, wychowawczo-socjalizacyjne i dydaktyczne, a także czynniki chroniące, czynniki ryzyka oraz zachowania ryzykowne. Próbuję tu wprowadzić nowe, wcześniej nieopisywane w rodzimej literaturze zagadnienie, czyli teleologię profilaktyczną.

Kolejny rozdział, w którym dzielę się swoimi teoretycznymi inspiracjami, jest swego rodzaju zobrazowaniem mojej drogi myślenia o profilaktyce w środowisku lokalnym. Zaczynam od koncepcji małej ojczyzny i tożsamości miejsca, które fascynuje mnie nie tylko w perspektywie pedagogicznej, ale także psychologicznej i historycznej. Z drugiej strony opieram się na paradygmacie psychologii pozytywnej i ekologicznych teoriach środowiskowych. Podkreślam, że pierwszym zadaniem profilaktyków, wychowawców jest pomaganie młodemu człowiekowi w ugruntowaniu go w kulturze i tożsamości własnej rodziny oraz społeczności lokalnej. By nieustannie stawał się sobą w dialogu z miejscem, które jest dla niego wartością. Zwracam tu uwagę na podział teorii profilaktycznych na dwie grupy: teorie etiologiczne i symptomatologiczne, czyli takie, które wyjaśniają przyczyny i przejawy

zachowań ryzykownych, pokazują ich tendencje rozwojowe, charakterystykę oraz różnorodność, oraz teorie prakseologiczne, które wskazują kierunki działań profilaktycznych, z podziałem na teorie wykorzystywane na poziomie profilaktyki uniwersalnej oraz selektywnej i wskazującej.

Czwarty rozdział książki dotyczy koncepcji i metodyki prowadzenia badań. Rozpaczynam omawianiem podstaw paradygmatycznych procesu badawczego, dalej podejmuję kwestie etyczne moich badań i ich organizację. Wybierając metodę badań przez uczestnictwo i zaangażowanie, jako kompilację monografii, etnografii i badań w działaniu, staram się pokazać, że w strategii jakościowej niezwykle ważne jest twórcze podejście i osobiste, bezpośrednie relacje z badanymi podmiotami. Codzienne bycie w środowisku, rozmowy z ludźmi, ale też przez lata skrzętnie zbierane dokumenty, notatki, materiały audiowizualne, stają się podstawą dla moich rozważań. Bazuję przede wszystkim na zróżnicowanej, zastanej dokumentacji, ale także na wywiadach eksperckich, obserwacji uczestniczącej oraz własnych, gromadzonych przez kilka lat zapiskach.

W drugiej części książki, także składającej się z czterech rozdziałów, odpowiadam kolejno na pytania badawcze, starając się równolegle nawiązywać do zagadnień teoretycznych. Najpierw omawiam wiejskie środowisko lokalne jako teren badań jakościowych. Zakreślam perspektywę zmiany w tym środowisku, charakteryzuję badaną gminę w kontekście jej reprezentatywności oraz definiuję tytułowe przestrzenie pedagogiczne. Przedstawiam teren badań, jednocześnie analizując materiał badawczy, co jest właściwe dla badań etnograficznych.

Miejszem moich badań jest podkrakowska gmina Zielonki, która jest jedną z najlepiej się rozwijających w Polsce gmin wiejskich. Od kilkunastu lat nagradzana za gospodarność, inwestycje, zarządzanie oświatą, innowacje oraz rozwój usług edukacyjno-wychowawczych dla mieszkańców. Uczniowie z zieloneckich szkół są wysoko oceniani podczas klasyfikacyjnych egzaminów i konkursów z zakresu wiedzy naukowej, sportu, kultury, sztuki i tradycji. W Zielonkach powstało kilka autorskich, znanych w całej Polsce programów i projektów profilaktycznych oraz innowacyjnych metod pracy z rodzinami i seniorami, którzy mają własny zielonecki Uniwersytet Trzeciego Wieku³.

W szóstym rozdziale mojej książki przedstawiam aktorów badań, którzy są zaangażowani w działania profilaktyczne. Przyglądam się jakości

³ <https://seniorwzielonkach.blogspot.com>.

ich współdziałania w wymiarze osobowym, rodzinnym i szkolnym. Podkreślam kwestie personalizacji i indywidualizacji, pokazuję rodzinę jako wspólnotę oraz instytucję szkoły środowiskowej. Omawiam tu w syntetyczny sposób działalność profilaktyczną poszczególnych szkół w badanym środowisku, ze szczególnym uwzględnieniem szkolnych programów wychowawczo-profilaktycznych, w których zwracam uwagę na cele, zadania oraz ewaluację.

Następnie zwracam uwagę na znaczenie pełnomocnika wójta badanej gminy do spraw profilaktyki i uzależnień. Charakteryzuję jego zadania, obowiązki oraz poszczególne działania, które stanowią oś aktywności profilaktycznej na danym terenie. Pełnomocnik jako koordynator prac diagnostycznych, ewaluacyjnych, inicjujący i nadzorujący pracę o charakterze zapobiegawczym, jest swego rodzaju przewodnikiem dla innych aktorów pedagogicznych przestrzeni.

W siódmym rozdziale analizuję specyficzne dla gminy Zielonki działania profilaktyczne. Biorę pod uwagę szczególnie te, w których zaobserwowałam nagromadzenie czynników chroniących przed podejmowaniem zachowań ryzykownych. Wybierając trzy swoiste, aczkolwiek zróżnicowane praktyki, kierowałam się zastosowaniem w nich czterech podstawowych strategii profilaktycznych: strategii mistrza, edukacji rodziców, współpracy środowiskowej i potencjałów. Jest to mój autorski pomysł na system strategii profilaktycznych w środowisku lokalnym, który szczegółowo opisuję w ostatniej części książki.

Dalej piszę o realiach oraz warunkach diagnozy i ewaluacji w lokalnym środowisku jako wyzwaniu i przejawie współpracy między instytucjami. Poruszam kwestie potrzeb i rozwiązań w zakresie prowadzenia działań zapobiegawczych. Szczególnie zwracam uwagę na potrzebę współdziałania, zrozumienia i komunikacji, potrzebę budowania społeczeństwa obywatelskiego oraz potrzeby związane z formalnościami i finansami.

Ostatni, ósmy rozdział to podsumowanie mojej pracy badawczej. Próbuję tu ponownie spojrzeć na obszary profilaktyki społecznej, które dotąd nie były w syntetyczny sposób analizowane. Czynię to z perspektywy literatury przedmiotu oraz zrealizowanych badań, które pozwoliły mi spojrzeć na profilaktykę z punktu widzenia podmiotów społeczności lokalnej. W tej części, oprócz podziału na profilaktykę uniwersalną, selektywną i wskazującą, stosuję dychotomiczne rozróżnienie profilaktyki na: kreatywną i defensywną, negatywną i pozytywną, medyczną i społeczną, specjalistyczną i kompleksową, która moim zdaniem wyrosła z koncepcji profilaktyki

zintegrowanej i integralnej. Następnie omawiam autorski podział strategii profilaktycznych, będący wynikiem refleksji badawczej, i porządkuję modele działań wynikające z przyjętych strategii. Zaznaczam podstawowe wymiary profesjonalnej profilaktyki, takie jak: wiedza, warunki realizacji oraz wartości, które rozpatruję z perspektywy programów. Uznaję, że skoro nie ma wychowania bez wartości, to nie ma też profilaktyki bez wartości. Swoje refleksje kończę podkreśleniem kategorii wspólnoty, współdziałania i relacji jako imperatywu profilaktycznego oraz zakreśleniem Modelu Profilaktyki Kompleksowej w Środowisku Lokalnym.

Ważnym pojęciem jest dla mnie profilaktyka w przestrzeni pedagogicznej, którą definiuję jako jeden z komponentów przestrzeni społecznej, gdzie decydującą rolę odgrywa proces wychowania i nauczania. Do przestrzeni pedagogicznych zalicza się: każda infrastruktura (obszar materialny), w której odbywa się proces edukacyjny, każda grupa pierwotna, przede wszystkim rodzina, społeczność szkolna i lokalna, w równym stopniu generująca zmiany wychowawcze, każda sytuacja, zachowanie, czy zjawisko mające oddziaływanie edukacyjne.

W 2002 roku Grażyna Świątkiewicz⁴ pisała, że w warunkach polskich optymalnym obszarem dla wypracowywania i wdrażania profilaktycznych działań jest poziom gminy, a ideałem, do którego warto dążyć, są takie gminne strategie profilaktyczne, które wyzwalająby dodatkowe działania na poziomie najmniejszych społeczności (*Profilaktyka...*, 2002, s. 35). Te działania to przede wszystkim integracja i współdziałanie instytucji na poziomie przestrzeni pedagogicznych środowiska lokalnego, w wyniku którego powstaje lokalna strategia profilaktyczna jako oś dla systemów zapobiegawczych w szkołach i innych instytucjach na terenie gminy. Tego stanowiska trzymam się w niniejszej publikacji i mam nadzieję, że jest ona wstępem do badań nad profilaktyką w środowisku lokalnym, w innych gminach, innych przestrzeniach społecznych.

* * *

⁴ Grażyna Świątkiewicz, zm. 10.02.2020, pracowała w Instytucie Psychiatrii i Neurologii w Warszawie ponad 40 lat, najpierw jako terapeuta, potem jako pracownik naukowo-badawczy. Doktor nauk humanistycznych, odważna uczona, autorka ponad 120 publikacji naukowych. Członek Międzynarodowej Rady Programowej kwartalnika „Alcoholism and Drug Abuse”/ „Alkoholizm i Narkomania”. Odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi.

Książka nie powstałaby bez wsparcia moich Najbliższych, którzy cierpliwie, z ogromną wyrozumiałością towarzyszyli mi podczas jej tworzenia, za co jestem im ogromnie wdzięczna. Ukłony i wyrazy wdzięczności za wnikliwe recenzje kieruję do Szanownych Recenzentów: Pani Profesor Ewy Jarosz i Pana Profesora Wiesława Ambrozika.

Serdeczne podziękowania składam wszystkim mieszkańcom gminy Zielonki oraz tym, którzy w niej pracują – za inspiracje, rozmowy, wskazówki, pomysły, zaangażowanie i aktywności. Dziękuję Dyrektorom zieloneckich szkół, Pedagogom, Nauczycielom, Rodzicom, Przedstawicielom władzy i administracji, Centrum Kultury, Promocji i Rekreacji oraz najmłodszym mieszkańcom. Dziękuję pracownikom Punktu Informacji i Wsparcia Rodziny w Zielonkach oraz Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Szczególnie dziękuję panu Tomaszowi Gubale, którego pasje profilaktyczne, projekty i pomysły przyczyniły się do powstania tej książki.